

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE
ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

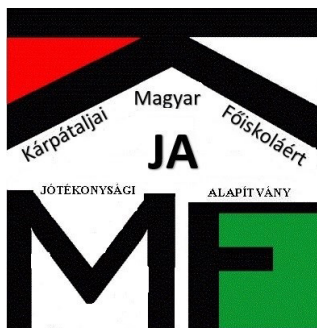
**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 94(477.87)(082)

K 22

A kiadvány a mai Kárpátalja területének történetét mutatja be az őskortól a jelenkorig; összefoglaló jellegű munka, ahol a szerzők által fontosnak tartott témakörök lettek megjelenítve. Ajánljuk mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a mai értelemben vett Kárpátalja sokoldalú múltjába és jelenkori történetébe.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2021.09.30., 9. számú jegyzőkönyv).*

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi
Kutatóközpontja, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztőbizottság:

A szerkesztőbizottság elnöke: *dr. Brenzovics László*

Főszerkesztő: *dr. Csatáry György*

Felelős szerkesztők: *Dobos Sándor, Orbán Melinda*

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Braun László, dr. Szakál Imre,*

Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

Lektorálta:

prof. dr. habil. Balla Tibor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest) – 6. fejezet;

Bayerné dr. Sipos Mónika (Pécsi Tudományegyetem, Pécs) – 15. fejezet;

dr. Czigány István (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) – 4. fejezet;

dr. Ferenc Viktória (Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Forisik Péter (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 2. fejezet;

Hidász Ferenc OFM (Ordo Fratrum Minorum) – 10–13. fejezet;

Marosi István (gör.kat. lelkész, Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ, Beregszász) – 10–13. fejezet;

prof. dr. Mándrik Iván (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 5. fejezet;

Milován Sándor (a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, Nagyszőlős) – 14. fejezet;

dr. Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 1. fejezet;

dr. Novák Ádám (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 3. fejezet;

dr. habil. Palasik Mária (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – 11. fejezet;

prof. dr. habil. Püski Levente (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 8–9. fejezet;

dr. Radvánszky Ferenc (ref. lelkész, Mezőkaszonyi Református Egyházközség) – 10–13. fejezet;

dr. habil. Simon Attila (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) – 7. fejezet;

dr. Tóth Pál Péter, DSc (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Valuch Tibor, DSc (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) – 10., 12–13. fejezet.

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Orbán Melinda*

Korrektúra: *Sin Edina, Hnatik-Riskó Márta*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

**A kiadvány megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap,
Magyarország Miniszterelnöksége, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta
a Nyírtéti Református Egyházközség Jövőjéért Egyesület és a Kárpátaljai
Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány közreműködésével.**

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.;
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail:
print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-8046-21-7

© A szerzők, 2021

© A szerkesztőbizottság, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
1. FEJEZET. KÁRPÁTALJA KÖZIGAZGATÁS-TÖRTÉNETE, ETNO- DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI ÉS KÖZSÉGNÉVRENDEZÉSEI	13
1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén (<i>Molnár D. István</i>).....	13
1.2. Kárpátalja népessége (<i>Molnár D. István</i>)	32
1.3. Községnévváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000) (<i>Dobos Sándor</i>).....	50
2. FEJEZET. A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK ŐSTÖRTÉNETE (<i>Rácz Béla</i>).....	65
2.1. Paleolitikum (őskőkor).....	65
2.2. Mezolitikum (középső vagy átmeneti kőkorszak)	72
2.3. Neolitikum (újkökor, csiszoltkő-korszak).....	76
2.4. Rézkorszak (eneolitikum, kőrézkor)	79
2.5. Bronzkorszak.....	82
2.6. Vaskorszak.....	88
2.7. A római kor.....	92
2.8. A szláv korszak.....	97
3. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG KÖZÉPKORA (A HONFOG- LALÁSTÓL 1526-IG) (<i>Kész Barnabás</i>)	103
3.1. A magyar honfoglalástól az államalapításig (895–1000)	103
3.1.1. Őstörténetünk titkai	103
3.1.2. A honfoglaló magyarok régészeti emlékei Kárpátalján	108
3.2. Vidékünk az Árpád-házi királyok korában (1000–1301)	115
3.2.1. Az Árpád-dinasztia	115
3.2.2. Vármegyék és ispánságok.....	120
3.3. A vegyes házi királyok kora (1301–1525).....	125
3.3.1. A Magyar Királyság fénykora.....	125
3.3.2. Középkori vármegyéink.....	131
3.3.3. Gazdaság, társadalom, műveltség.....	138
3.3.4. Középkori kőtemplomok	139
3.3.5. Szerzetesrendek	141
3.3.6. Középkori váraink	143
3.3.7. Vidékünk nemesi családjai a középkorban	153

4. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG A KORA ÚJKORBAN (1526–1790).....	157
4.1. Vidékünk története a mohácsi vésztől a szatmári békéig (1526–1711) (<i>Csatáry György</i>)	157
4.1.1. A királyi Magyarország és Erdély határán.....	157
4.1.2. A reformáció terjedése vidékünkön, beregszászi zsinatok	159
4.1.3. Az öt máramarosi koronaváros	165
4.1.4. A Bocskai-felkelés	167
4.1.5. Bethlen Gábor fejedelem kora.....	170
4.1.6. A vármegyei főnemesség	172
4.1.7. Az ungvári katolikus gimnázium.....	185
4.1.8. Az ungvári unió 1646-ban	188
4.1.9. A Thököly-felkelés.....	190
4.1.10. A Rákóczi-szabadságharc	199
4.2. Északkelet-Magyarország története 1711–1790 között (<i>Molnár Ferenc</i>)	213
4.2.1. A munkács-szentmiklósi uradalom.....	217
4.2.2. Munkács és Nagyszőlős.....	224
4.2.3. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kiala- kulása a 18. században	228
4.2.4. Bacsinszky András a Munkácsi Egyházmegye élén.....	231
5. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-TŐL 1914-IG....	237
5.1. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig (<i>Dancs György</i>).....	237
5.1.1. A jakobinus mozgalom és a napóleoni háborúk	237
5.1.2. A reformkori országgyűlések és a vármegyék	239
5.1.3. Népeesség.....	247
5.1.4. Egészségügy és kolerajárvány	249
5.1.5. Gazdaság.....	254
5.1.6. Adók és kiadások	263
5.1.7. Regionális központok	265
5.1.8. Társadalmi szerveződések	271
5.2. Az 1848–49. évi események és a neoabszolutizmus (<i>Molnár Ferenc</i>)	273
5.2.1. A vármegyei élet és a forradalom	273
5.2.2. A nemzetiségi kérdés	277
5.2.3. A nemzetőrség és a honvédtoborzás megszervezése	279
5.2.4. Az 1848. őszi események.....	283

5.2.5. 1849 tavasza: a verhovinai események és a podhe- ringi ütközet	287
5.2.6. Végig a magyar szabadságharc szolgálatában	290
5.2.7. Megtorlás és neoabszolutizmus	295
5.2.8. Az Ungvári Kerület és az olmützi alkotmány kihirdetése	296
5.2.9. A politikai és nemzetiségi élet élénkülése az 1860-as évek elején.....	303
5.3. A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai (<i>Braun László</i>)	310
5.3.1. A mezőgazdaság és az agrárnépesség helyzete.....	310
5.3.2. Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről	315
5.3.3. Ruszin nemzetiségi mozgalom és politikai viszonyok	323
5.3.4. A zsidó közösség és gazdasági szerepvállalása	329
5.3.5. A német lakosság foglalkozása és társadalmi helyzete.....	332
5.3.6. A vasúti közlekedés kiépítése	334
5.3.7. Az ipar fejlődése	344
5.3.8. A városok fejlődése és polgárosodás.....	358
 6. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS VIDÉKÜNK (1914–1918) (<i>Suslik Ádám</i>)	 383
 7. FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA (1918–1938) (<i>Szakál Imre</i>)	 399
7.1. Az államfordulat hónapjai.....	399
7.1.1. Ruszka Krajna.....	399
7.1.2. A csehszlovák katonai megszállás	408
7.2. Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásában	412
7.2.1. Az új ország	412
7.2.2. Kárpátalja csehszlovák közigazgatása	416
7.3. Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján.....	423
7.3.1. Az új közösség	423
7.3.2. Pártok és választások	430
7.4. Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján	435
7.4.1. Gazdasági helyzetkép és infrastrukturális fejlesztések.....	435
7.4.2. Földreform és telepítéspolitika	444
 8. FEJEZET. KÁRPÁTI UKRAJNA ÉS A TERÜLETI REVÍZIÓ (1938–1939) (<i>Szözlősi Nóra</i>)	 449
8.1. Az 1938-as eseményeket megelőző nemzetközi helyzet.....	449
8.2. Az 1938-as csehszlovák válság és a kisantant megroppanása.....	454

8.3. A müncheni tárgyalások és az első bécsi döntés	455
8.4. Az 1938. őszi események	459
8.5. Kárpáti Ukrajna kikiáltása, majd Magyarországhoz történő csatolása 1939 márciusában	463
9. FEJEZET. A MAGYAR KIRÁLYSÁGHOZ VISSZATÉRT KÁRPÁTALJA (1938–1944) (<i>Szőlősi Nóra</i>).....	
9.1. Előzmények.....	467
9.2. A katonai közigazgatás bevezetése.....	468
9.3. A polgári közigazgatásra történő áttérés.....	472
9.4. A visszatért területek országgyűlési képviselőtének alakulása.....	475
9.5. Igazoltatási eljárások és a tisztviselőkérdés	477
9.6. A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei	480
9.6.1. Turizmus	480
9.6.2. Erdőgazdálkodás.....	483
9.6.3. A vízerőművek.....	490
9.6.4. Mezőgazdaság, ipar és az ezen belüli szociális intézkedések.....	493
10. FEJEZET. A KÉSŐSZTÁLINIZMUS KORSZAKA (1944–1953).....	
10.1. A vidék szovjetizálása/szovjetesítése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	501
10.2. A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	513
10.3. A közoktatás szovjetesítése (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	521
10.4. Egyházpolitika szovjet módra (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	528
11. FEJEZET. A SZTÁLIN UTÁNI ÉVTIZED – 1953–1964 (A HÁROM „TRIUMVIRÁTUS” ÉS A HRUSCSOVI KILENC ÉV).....	
11.1. Politikai látszatenyhülés (<i>Váradi Natália</i>).....	543
11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés (<i>Váradi Natália</i>)	551
11.3. 1956 helyi vonatkozásai (<i>Váradi Natália</i>).....	565
11.4. A közoktatás alakulása az enyhülés éveiben (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	574
11.5. A hitélet alakulása a hruscsovi egyházüldözés idején (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	580
12. FEJEZET. A BREZSNYEVI DOLCE VITA KÉT ÉVTIZEDE (1964–1982).....	
12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme (<i>Császár István</i>)	593

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei (<i>Császár István</i>).....	600
12.3. A közoktatás brezsnyevi központosításának időszaka (1964–1982) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	613
12.4. Egyházpolitika és hitélet a <i>dolce vita</i> idejében (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	619
13. FEJEZET. A BOMLÁS ÉVTIZEDE (1982–1991).....	631
13.1. Pártfőtítkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	631
13.2. A gorbacsovi peresztrojka fonákságaitól a széthullásig (<i>Császár István</i>)	635
13.3. Az ideológiai harc fokozása a közoktatásban (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	644
13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	650
14. FEJEZET. KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETE A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2015) (<i>Darcsi Karolina</i>)	661
14.1. Kárpátalja Ukrajna függetlenségének időszakában – a magyar érdekképviselet megjelenése, az elvesztett autonómia ügye	661
14.2. Ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság	665
14.2.1. Parlamenti választások – 1990–1998	667
14.2.2. Parlamenti választások – 2002–2014	668
14.2.3. Helyhatósági választások Ukrajnában	680
15. FEJEZET. HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL (1989–2019) (<i>Orosz Ildikó</i>).....	693
15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában.....	694
15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra.....	706
15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat	717
15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre	723
15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban.....	735

16. FEJEZET. KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2018) (<i>Hires-László Kornélia</i>)	743
16.1. Korszakok a gazdasági jellemzők és változások alapján.....	744
16.1.1. Ukrajna intézményi átalakulása (1991–1998).....	744
16.1.2. A nemzetközi hitelek és befektetők (1999–2007).....	748
16.1.3. A nagy gazdasági világválság (2008–2009).....	749
16.1.4. A mindenkori Nyugat és Kelet dilemmája (2010–2013)	751
16.1.5. A „Majdan” utáni időszak (2014–2015; 2016–2018)	752
16.2. Magyar kisebbségi lét a független Ukrajnában	756
16.2.1. A függetlenség alapjai (az alkotmány) – 1991–2000	756
16.2.2. Státusz törvény / narancsos forradalom – 2000–2007	756
16.2.3. Az első „ukrán láz” – 2008–2009	759
16.2.4. Kisebbségbarát időszak – 2010–2012.....	760
16.2.5. A második „ukrán láz”(?) – 2013–2019.....	761
16.3. Migrációs folyamatok korszakonként a kárpátaljai magyarság életében	761
16.4. Mindennapok a kárpátaljai magyarság életében az 1991-es rendszerváltás után	765
A KÖTET SZERZŐI	781

A KMPSZ pont aznap alakult meg, amikor a belorusz Viszkuli városában Borisz *Jelcin* orosz elnök, Leonyid *Kravcsuk* ukrán elnök és Sztaniszlav *Suskevics*, a Belorusz Legfelső Tanács elnöke aláírta a FÁK, azaz a Független Államok Közössége megalakulásáról szóló egyezményt. 1991. december 31-én pedig a Szovjetunió megszűnt létezni, s a történelem egy újabb államformációba kényszerítette a megye nem szláv lakosságát.

13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig

Miután 1982-ben meghalt Brezsnyev főtitkár, az őt követő pártvezetők az „ideológiai harc fokozását” komolyan vették, így az államhatalom tevékenysége az egyházakkal szemben nem lanyhult. Még az 1985-ben hatalomra került Gorbacsov is ezt az irányvonalat folytatta, mikor 1986. november 24-i taskenti látogatása során a vallási megnyilvánulásokkal szembeni határozott harcra szólított fel. Ám a birodalomban zajló „átalakítás” során átértékelődött az állam valláspolitikája, és az ateista propagandáról fokozatosan tértek át az egyházakkal történő együttműködésre. A legjelentősebb változásra 1988-ban került sor, amikor a Vallásügyi Tanács törölte azt a törvényi kitétel, miszerint a templomok és imaházak az állam tulajdonai. A következő évben az egyházak jogot kaptak arra, hogy az elítéltek között szolgálatot teljesítsenek. 1989. december 1-jén II. János Pál pápa a Vatikánban fogadta Mihail Gorbacsovot, ahol utóbbi bejelentette a Szentatyának, hogy a Szovjetunióban hamarosan törvényt alkotnak a lelkiismereti szabadságról.

Ez a látogatás indította újra a Szovjetunió és a Vatikán közötti diplomáciai kapcsolatokat. *A lelkiismereti szabadságról és a vallási szervezetekről* szóló törvény majd egy év múlva, 1990. október 1-jén látott napvilágot, s 5. cikkelye szerint az állam beszüntette az ateizmus propagálását és finanszírozását, illetve az egyházi szervezetek felvehették a kapcsolatot nemzetközi és külföldi egyházi szervezetekkel az állam beleszólása nélkül.⁵¹ Aztán október 25-én az OSZFSZK *A szabad vallásgyakorlatról* szóló törvényben fakultatív formában engedélyezte a vallásoktatást az iskolákban.⁵² Utóbbi törvényre hivatkozva a hónap végén eltörölték az 1918.

⁵¹ A törvény szövegét lásd: Про свободу совести та релігійні організації // Людина і світ. 1990. №11. с. 11–15. Ugyanezt lásd még: О свободе совести и религиозных организациях // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. 1990. № 41.

⁵² A törvény szövegét lásd: Закон РСФСР от 25 октября 1990 г. N 267-I О свободе вероисповеданий. <http://base.garant.ru/3961281/>, letöltés 2021. júl. 23.

januári dekrétumot, amely elkülönítette az egyházat az államtól és az államtól az iskolától.

10. kép Mihail Gorbacsov és felesége, Raisza II. János Pál pápával 1989-ben

Forrás: <https://www.rbc.ru/politics/24/05/2017/5925526a9a7947d23775b916>, letöltés 2021. júl. 23.

Görögkatolikusok. Az 1977-ben titokban felszentelt püspök, Szabó Konstantin sok zaklatást, kihallgatást és házkutatást élt meg szolgálata alatt. Ez nem múlt el nyomtalanul, s ezeknek következtében 1982. november 18-án, munkából hazamenet, nem messze a lakásától egy parkban található padra leülve szívinfarktust kapott.⁵³ Chira Sándor nyomban azon volt, hogy a püspök helyére újabb szolgálót állítson. Ám nem sokkal ezután, 1983 januárjában Chira is ágyynak esett, és nem tudott Ungvárra utazni. Ekkor értesítette Holovács Józsefet, hogy amint csak tud, utazzon hozzá Karagandába, aki ezt még márciusban meg is tette. Chira püspök ott szentelte fel Holovács áldozópapot segédpüspökké, majd május 23-án lelét visszaadta Teremtőjének.

⁵³ *Bendász Dániel:* A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye a szovjet megszállás után és ma. In: A kommunizmus áldozata, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában. Szerk. Molnár D. Erzsébet – Molnár D. István. Beregszász 2016. 206.

11. kép *Holovács József (1924–2000) püspök*

Forrás: *Riskó Marianna*: Chira Sándor (1897–1983) munkácsi püspök élete és vértanúsága. Kézirat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola. Budapest 2017.

1987. szeptember 10-én Lembergben Szofron *Dmiterko* ivano-frankivszki püspök Margitics Iván áldozópapot szentelte püspökké „Kárpátalja számára”,⁵⁴ amiről azonban előre sem a munkácsi megyéspüspököt, sem a lembergi érsekség vikáriusát, sem *Szternjuk* Volodimir érseket nem tudósították.⁵⁵ Ennek ellenére püspökké szentelését és annak törvényességét az Apostoli Szentszék az egyház legalizációja után elismerte.⁵⁶ A korszakban, vagyis 1982–89 között 16 görögkatolikus papot szenteltek fel titokban.⁵⁷

A korszakos változás a görögkatolikusok számára azután indult meg, hogy II. János Pál pápa Mihail Gorbacsovval történt tárgyalásai során felvetette a szovjetunió-beli görögkatolikus egyház legalizálásának kérdését. Valószínűleg nem véletlenül történt, hogy 1989. november 30-án (pár nappal a vatikáni találkozó előtt) M. Kolesznyik, az USZSZK Vallásügyi Ta-

⁵⁴ *Bendász Dániel – Szabó Konstantin – Marosi István*: „Katakombaszolgálat”. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 1944–89 közötti üldözésének kronológiája. Kézirat. Beregszász 2019. 51.

⁵⁵ *Бендас Даниїл*: Легальна і нелегальна підготовка священиків у Мукачівській єпархії. Благовісник №4. Квітень 2002.

⁵⁶ *Bendász D. – Szabó K. – Marosi I.*: „Katakombaszolgálat” i. m. 57.

⁵⁷ Uo. 57–58.

nácsának elnöke folyamodvánnyal fordult az USZSZK Minisztertanácsához, amelyben ez állt: „*A vallásügyi tanács hivatalosan kijelenti, hogy az USZSZK Alkotmányának és a vallásügyi (kultusz-) törvények betartásának a figyelembevételével a görögkatolikusok mindazon jogokkal rendelkeznek, amelyeket az USZSZK egyházi szervezeteinek a törvénye előír.*”⁵⁸ 1989. december 13-án a szovjet vezetés hatályon kívül helyezte a görögkatolikus egyház működését betiltó 1949-es rendeletet. 1990. január 26-án hivatalosan is legalizálták a görögkatolikus egyházat, majd június 5-én a Zakarpatszka Pravda területi újság közölte, hogy a Munkácsi Görögkatolikus Püspökséget jogi személyként bejegyezték. A nyár folyamán aztán a megyei tanács engedélyezte az egyházközségek bejegyzését is.

12. kép Szemedi János (püspök 1978–2003)

Forrás: *Riskó M.*: Chira Sándor (1897–1983) munkácsi püspök i. m.

Az ilosvai járási Drágabártfalván (Dorobratovo) 1990 augusztusában került sor az első nyilvános papszentelésre. Szemedi János megyéspüspök 4 családost, középkorú papjelöltet szentelt lelkésszé – Hrabár Tamás, Kubinyi Gábor, Pajkosi Miklós és Szücs István személyében –, akik az illegalitás éveiben Hologács József segédpüspök és Ortutay Elemér áldozópap irányítása alatt az ún. „egyszemélyes teológia” keretében készül-

⁵⁸ З дотриманням законності. Заява Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР. // Закарпатська Правда. 29 листопада 1989 р. *Idézi:* Даниїл Бендас. Легальна і нелегальна підготовка священиків у Мукачівській єпархії. // Благовісник №6. Червень 2002 р. с. 8.

tek fel hivatásukra. Végre 1990. szeptember 18-án, a Kárpátaljai Megyei Végrehajtó Bizottság határozata értelmében a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye a 172. szám alatt hivatalosan is beiktatásra került. Igaz, az Ukrán Szinódus⁵⁹ megpróbálta rávenni Szemedi János püspököt, hogy csatolja a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyét a Lembergi Főegyházmegyéhez. Szemedi tiltakozásképpen levelet írt II. János Pál pápának. A pápa 1991 januárjában elismerte az illegalitásban felszentelt, az USZSZK területén élő püspökök felszentelésének kánoni érvényét, köztük Szemedi János munkácsi püspökét is, akit megerősített megyéspüspöki hivatalában.⁶⁰

2. táblázat *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye illegalitásban felszentelt püspökei 1982–89 között*⁶¹

Akit püspökké szenteltek	Születési dátuma	Püspökké szentelésének ideje	Felszentelésének helye	Aki felszentelte
Holovács József	1924. augusztus 11.	1983. március 15.	Karaganda	Chira Sándor
Margitics Iván	1921. február 4.	1987. szeptember 10.	Lviv (Lemberg)	Szofron Dmiterko

Szerkesztette: Szamborovszkyné Nagy Ibolya. Forrás: *Bendász D. – Szabó K. – Marosi I.: „Katakombaszolgálat”* i. m. 57–58.

Római katolikusok. Szegedi Jenő 1983 májusában, míg Závodnyik Tibor 1984 augusztusában megtért Teremtőjéhez.⁶² A Kárpátalján szolgáló papok pedig 1985 márciusában Galambos József huszti plébánost választották meg vezetőjüknek és vikáriusnak. VI. Pál pápa József atyát hivatalosan is megerősítette vikáriusi tisztségében. A kinevezési okmányt Lékai László esztergomi érsek adta át József atya unokaöccsének, ám Galambos József vikárius pont ezen a napon hunyt el Huszton.⁶³ Ekkor 1986 márciusában Csáti József munkácsi plébánoshoz mentek a papok névnapot

⁵⁹ Az ukrainai görögkatolikus szinódust 50 püspök alkotja, amely az ukrainai görögkatolikus egyház törvényhozó szerve. A szinódus jelöli ki az egyház irányvonalait, valamint belső és külső tevékenységét. Döntéseket hoz lelkipásztori, ökumenikus és didaktikai kérdésekben.

⁶⁰ *Bendász D. – Szabó K. – Marosi I.: „Katakombaszolgálat”* i. m. 79–80.

⁶¹ *Riskó M.: Chira Sándor (1897–1983) munkácsi püspök* i. m. 50.

⁶² *P. Bohán Béla SJ: Adalékok a szatmári egyházmegye 20. századi történetéhez. Magyar egyháztörténeti vázlatok* 3–4. (2007) 124.

⁶³ *Hidász Ferenc OFM: Meghurcolt római katolikus papok kálváriája.* In: *Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917–1944–1991).* Szerk. Pawel Wyszkowski OMI. Esztergom 2013. 240.

köszönteni, ám valójában arra kérték fel, hogy vállalja el a vikárius és/vagy az adminisztrátori posztot. Valószínűleg nem egy időben és nem is egyszerre látogatta meg őt a papság, mivel nem lehetett hivatalos választást tartaniuk. A felkérés azonban megtörtént, amelyet Csáti elfogadott. A részegyházak vezetőjét a római pápa nevezi ki, de akkor nem lehetett Rómához fordulni, ezért kellett helyben választani irányítót. Csáti József vikáriusi működéséhez az illetékes állami hatóság is hozzájárult.

13. kép Csáti József vikárius 1989-ben

Forrás: *Hidász F.*: Meghurcolt római katolikus papok i.m. a képek függelékében.

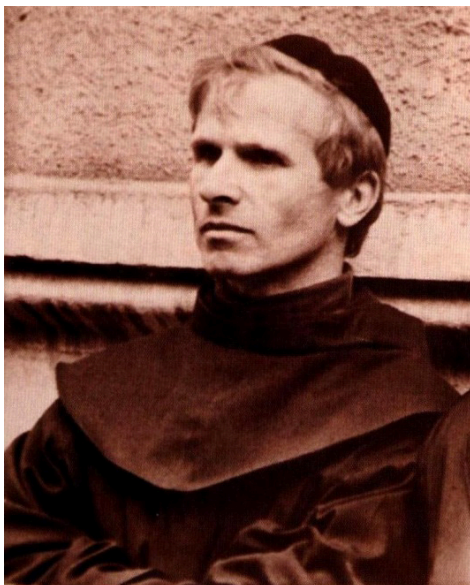
1988-ban nagyszabású ünnepeket tartottak Kijevben, Moszkvában és Leningrádban (1991-től ismét Szentpétervár) a Kijevi Rusz megkeresztelkedésének ezeréves évfordulója alkalmából. Az államilag szervezett ünnepekre számos külföldi egyházi személyiség érkezett, s a római katolikus egyház delegációjának tagja lett Paskai László bíboros is. A bíboros kalandos úton-módon találkozott Kijevben Csáti József munkácsi plébánossal, kárpátaljai vikáriussal, aki meglepő módon szintén meghívást kapott a kijevi ünnepekre. A protokolláris rendezvény során alkalom adódott, hogy Csáti és Paskai találkozzon és megbeszélést folytasson.⁶⁴ Ekkor

⁶⁴ *Szalay Boglárka*: Ferencesek Kárpátalján. 34. http://www.ferences.hu/document/szalay_boglar-ka.pdf, letöltés 2021. júl. 23.

hívta meg a vikárius Kárpátaljára Paskai Lászlót, amely utazás azonban (a bíboros későbbi visszaemlékezése szerint) csak az isteni gondviselés segítségével valósult meg.

14. kép *Zatykó László ferences szerzetes 1990-ben*

Forrás: *Hidász F.*: Meghurcolt római katolikus papok i.m. a képek függelékében.

Kárpátalján 1989-ben már csak kilenc (nyolc idős és egy fiatal: Zsarkovszki Péter) római katolikus pap szolgált a negyven katolikus egyházközségben. Ezért 1989 húsvétja előtt Kárpátaljára érkezett Zatykó László, Reisz Pál, Hidász Ferenc ferences, Dióssi Kornél domonkos és Bohán Béla jezsuita szerzetes, hogy a nagyhét során felkészítsék a helyi római katolikus híveket az ünnepre. A szovjethatalomnak a valláshoz való hozzáállását jól tükrözték a korabeli nagyszőlősi állapotok: Nagyszőlősen a középkori eredetű gótikus templomban cipőraktár volt, az egykori ferences kolostorban pedig tájvédelmi múzeum működött. A miséket a temetőkápolnában tartották.⁶⁵ 1989. május 20–25. között Paskai László bíboros is járt Kárpátalján, akit Csáti József vikárius fogadott.⁶⁶ Ő szervezte meg számára a kár-

⁶⁵ *Szalay B.*: Ferencesek Kárpátalján i. m. 36.

⁶⁶ A Gondviselés keze vezetett – Dr. Paskai László bíboros visszaemlékezése első kárpátaljai látogatására. <http://ujhajtas.net.ua/a-gondviseles-keze-vezetett-dr-paskai-laszlo-biboros-visszaemlekezese-első-karpataljai-latogatasara/>, letöltés 2021. júl. 23.

pátaljai körutat, melynek célja az volt, hogy a bíboros valós képet kapjon a hitéletéről.⁶⁷ Ez az öt nap sorsfordító időszaka lett a kárpátaljai római katolikus egyház életének: új időszámítás kezdődött. Még ugyanebben az évben a magyarországi ferencesek engedélyt kaptak, hogy Kárpátaljára költözzenek, és részt vegyenek a katolikus egyház újjászervezésében. Első lépésként 3 ferences rendi szerzetes költözött Nagyszőlősrre: Zatykó László, Majnek Antal és Radics Dávid.⁶⁸ A nagyszőlősiek visszakapták középkori templomukat, majd az egyházmegye is a ferences kolostort a templommal.

15. kép *A nagyszőlősi ferences kolostor napjainkban*

Forrás: http://nagyszolos-rk.org/?page_id=1463, letöltés 2021. júl. 23.

Az idők változásának jele volt, hogy Mihail Gorbacsov és II. János Pál pápa 1989. decemberi találkozása után a Szentszék rendkívüli követe, Francesco Colasuonno érsek ellátogatott Kárpátaljára is, szólt a magyar, német és szlovák anyanyelvű hívekhez, és megerősítette a papság által választott Csáti József vikáriusi kinevezését.⁶⁹

⁶⁷ Trauttwein Éva: Hogyan kezdődött? – Harmincéves a Kárpátaljai Ferences Misszió. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/hogyan-kezodott-harminceves-karpataljai-ferences-misszio>, letöltés 2021. júl. 23.

⁶⁸ Szalay B.: Ferencesek Kárpátalján i. m. 38.

⁶⁹ Dióssi Géza Kornél – Majnek Antal: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története. Új Hajtás I. (1996) 3. sz.

Reformátusok. Ahogyan már említettük, az előző korszakban 1977–87 között két évente 2–2 fő kezdhetette meg lelkészképzési tanulmányait Beregszászban.⁷⁰ 1988-ban aztán lehetőség nyílt arra, hogy a budapesti teológiára küldjenek Kárpátaljáról tanulni két fiatalot. Ők voltak: Kopasz Gyula Dercenből és Szántó János Nagydobronyból. A következő évben újabb két papnövendék került a Debreceni Református Teológiára.⁷¹ Aztán 1990-ben összesen újabb nyolc fő indulhatott el a két teológiára tanulni.⁷² Ettől kezdve folyamatos volt a lelkészképzési utánpótlás.

16. kép *Horkay László ungi esperes, későbbi református püspök (2002–2010)*

Forrás: https://www.vasarnapihitek.hu/fokusz/a_keptelensegek_hazaja, letöltés 2021. júl. 27.

A fent említett 1988-as rendelkezés, miszerint a templomok és imaházak többé nem az állam tulajdonát képezték, illetve Harcsev szovjet vallásügyi tanácsos⁷³ ugyanazon év szeptemberében Genfben (az Egyházak

⁷⁰ 1983-ban ifj. Czirók Béla és Szabó Béla, 1985-ben Barát Imre és Pocsai Vince fejezte be a beregszászi lelkészképzőt és kapott palástot.

⁷¹ Az 1989-ben teológiára került két személy közül csak az egyiknek a nevét sikerült eddig feltárni, ő László Károly volt Paládról.

⁷² Ők voltak: Bocskor Viktor Akliból, Fényes Endre és Körösi Sándor – Técsőről, Kádár Jenő – Feketepatakról, Oroszi Ákos – Tiszaújlakról, Szilágyi Károly – Péterfalváról, Zán Sándor – Ruzska Dolináról és Zsukovszky Miklós – Fertőszalmásról. Lásd: Reménység. Kárpátalja, I. évf. 7. sz. 6. 1990. augusztus.

⁷³ Harcsev Konsztantyin Mihajlovics 1984–89 között állt a Szovjetunió Vallásügyi Tanácsának élén.

Világtanácsának ülésén) tett nyilatkozata – miszerint: „*A szovjet Kormány ma már szövetségeseinek tekinti az egyházakat, nem pedig ellenfeleinek*” – indította Forgón Pál püspököt annak a levélnek a megírására, amelyben kérte hét templomuk visszaszolgáltatását.⁷⁴ A templomok zömét a hrucsovi időszakban zárták be. A püspök leveléből tudjuk, hogy mi is volt ezeknek a templomoknak a sorsa: Kajdanóban és Búcsúban raktárrá, Beregardóban ateista múzeummá alakították át azokat. Ugyancsak átalakították a tekeházait és a péterfalvait ravatalozóvá, de azokat sohasem használták erre a célra. Eközben a verbőci és a dávidfalvai templomok bezárásuk után csak üresen álltak.⁷⁵ A levélre négy hónap múlva kaptak választ, és aztán visszaszolgáltatták a kért templomokat.

17. kép *Tiszapéterfalva, az 1989-ben visszaadott és felújított református templom*

Forrás: <https://karpataljalap.net/2011/07/15/egy-falu-melyben-kastelyt-epitetett-leendominiszter, letoltés 2021. júl. 27.>

⁷⁴ Forgón Pál Pálé református püspök levele Haresev Konsztantyin Mihalovicshoz. 149/1988. ik. sz. alatt. Lásd: Kárpátalja, I. évf. 12. sz. 7. 1990. október.

⁷⁵ Uo.

A Kárpátaljai Református Egyházkerületi Tanács 1990. augusztus 2-án tartott tanácskozásán elrendelte a teljes egyházi vezetés és minden egyházi tisztségviselő megújítását. Ez azt is jelentette, hogy visszaállították a három egyházmegyét: az ungit, a beregit és a máramaros–ugocsait, valamint a zsinati-presbiteri rendszert. A tisztségviselőket 6 évre választották meg.⁷⁶ Újra Forgon Pálnak szavaztak bizalmat a püspöki tisztség betöltésére, a beregi egyházmegye esperese – Szabó Béla, az ungié – Horkay László, míg a máramaros–ugocsaie – Lajos Mihály lettek.⁷⁷

---

⁷⁶ A Kárpátaljai Református Egyházkerület határozata. Kárpátalja, I. évf. 7. sz. 6. 1990. augusztus.

⁷⁷ *Gulácsy Lajos: Mélyégből a magasba. Gulácsy Lajos önéletírása. A szerző magánkiadása. Második, bővített kiadás. H.n. é.n. 75.*

A KÖTET SZERZŐI

Braun László, PhD (Szürte, 1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1998-ban mint történész, történelemtanár. Általános, illetve középiskolai tanárként dolgozott, majd öt éven keresztül a Kárpátaljai Területi Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályán végezte munkáját. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának az elvégzése után 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe Északkelet-Magyarország története a 19–20. század fordulóján.

Csatáry György, PhD (Kaszony, 1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és kora újkori egyetemes történelem doktori programjának elvégzése után 2006-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kora újkori magyar történelem) szakterületen. 2008-tól a történelemtudományok kandidátusa. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Levéltártant, történelmi szaktudományokat és honismeretet oktat. A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács tagja. Kutatási területe: a II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711. évi szabadságharc, Északkelet-Magyarország és Kárpátalja története.

Császár István (Jánosi, 1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán szerzett 2008-ben MA szintű oklevelet. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Nemzetközi Kapcsolatok Története doktori programjában végezte PhD-tanulmányait, 2011-ben szerezte meg az abszolutóriumot. 2010 óta dolgozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén, jelenleg oktatói beosztásban. Kutatási területe: a második világháború utáni kárpátaljai magyar társadalomtörténet, civil társadalmi mozgalmak kialakulása Kárpátalján.

Dancs György (Balazsér, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2007-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2008-ben Specialist oklevelet szerzett. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2012-ben. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia lelképásztori munkatárs

szakán végzett 2017-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Kutatási területe: a kolerajárvány az 1831–1832-es években; báró Perényi Zsigmond élete; a reformkori Magyarország az 1820–1840-es években.

Darcsi Karolina (Dercen, 1980) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) földrajz–történelem szakán 2002-ben Specialist oklevelet, 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Századvég Politikai Iskola közpolitikai szakirányán MA-oklevelet szerzett, illetve a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományok Doktori Iskolájában abszolvált 2006-ban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság érdekérvényesítési lehetőségei a független Ukrajnában; közigazgatás, önkormányzatok, kisebbségi jogérvényesítés.

Dobos Sándor (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán 2009-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2010-ben BA-, majd 2011-ben Specialist oklevelet szerzett, az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2010-ben fejezte be a mesterképzést angol nyelvből és irodalomból, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2014-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója, valamint a Kiadói Részleg vezetője. Kutatási területe: helytörténet, helység-, utca- és térnevek, 20. századi községnevezendések a mai Kárpátalja területén.

Hires-László Kornélia, PhD (Beregszász, 1982) – 2003-ban az egykori Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán szerzett tanítói diplomát, majd ezt követően 2009-ben a Debreceni Egyetemen szociológia szakán végzett magiszteri fokozattal. 2017-ben a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon szerzett specialist fokozatú oklevelet. 2021-ben sikeresen megvédte doktori értekezését a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációs Doktori Iskolájában. 2001 óta kutatóként dolgozik a Rákóczi-főiskola jelenleg Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontként ismert intézetében, és 2005 óta

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. Kutatási területei: nyelvi tájkép és etnicitás Kárpátalján, a kárpátaljai magyarság identitása, az ifjúság aktuális problémái, valamint a kárpátaljai magyarság aktuális társadalmi folyamatai.

Kész Barnabás, PhD (Salánk, 1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1990-ben mint történész, történelemtanár. Egy évig régészként dolgozott az egyetemen, majd több mint két évtizedig általános és középiskolai tanár volt Salánkon. 2012-től a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, jelenleg docensi beosztásban. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának elvégzését követően, 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a bölcsészettudományok területén, néprajz- és kulturális antropológiai tudományokban. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság tárgyi néprajza. Ezenkívül foglalkozik helytörténettel, könyvillusztrálással és katonai hagyományőrzéssel is, számos tudományos-ismeretterjesztő kiadvány szerzője.

Molnár D. Erzsébet, PhD (Beregszász, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–történelem szakán szerzett tanári oklevelet 2002-ben. Tanulmányait a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta, ahol 2015-ben védte meg doktori értekezését *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai* (1944–1953) címmel. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának vezetője, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: Kárpátalja szovjetizálása, a kárpátaljai magyar férfilakosság elhurcolása, a donbászi munkaszolgálat.

Molnár D. István, PhD (Nagydobrony, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–földrajz szakpárján szerzett tanári oklevelet 2002-ben. 2003–2006 között a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának Földtudományok Doktori Iskoláját végezte el. Doktori (PhD) fokozatát 2013-ban szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének tanára és az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: Kárpátalja népessége, közigazgatása.

Molnár Ferenc, PhD (Zápszony, 1986) – Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2009-ben magiszteri szintű oklevelet szerzett angol nyelv és irodalomból, majd 2010-ben elvégezte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakát. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program miniszteri ösztöndíjas hallgatója. 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot történelemtudományok (19. századi magyar történelem) szakterületen. Jelenleg a II. RF KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. Kutatási területe: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 19. századi története, valamint a dualizmus korának (1867–1918) felekezeti és nemzetiségi viszonyai.

Orosz Ildikó, PhD (Nagydobrony, 1960) – Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett MSc szintű oklevelet matematika szakon 1983-ban. 1981-től a Nagydobronyi Középiskola matematikatanára, 1990-től 1995-ig az iskola igazgatója. 2001-ben a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot nevelésszociológia szakirányban. 2013-ban a Volodimir Hnatyuk Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetemen pedagógiai tudományok kandidátusa (CSc) fokozatot szerzett általános pedagógia és a pedagógiatörténet szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke, a II. RF KMF Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense. Kutatási területe a kisebbségi oktatás, az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás helyzete Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig.

Rácz Béla, PhD (Tiszaújlak, 1981) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) történelem és földrajz szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Az ELTE Földtudományi Doktori Iskola Földtan-Geofizika Programjának elvégzése után 2014-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot földtan szakterületen, archeometriai szakiránnyal. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatási rektorhelyettese, továbbá a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: archeometria, azon belül petroarcheológia: pattintott kőeszköznyersanyagok vizsgálata, források, elterjedési területek, az emberi közösségek kulturális kapcsolatai az őskorban.

Suslik Ádám, PhD (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2008-ban BA-oklevelet,

majd 2009-ben Specialist diplomát szerzett. 2017-ben Budapesten a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola (Katonai- és politikai konfliktusok 1867–1945 között) programján belül doktori (PhD) fokozatot szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa az 1945 előtti Kormányservek Főosztályán. Kutatási területe: az első világháború és az azt követő rövid átmeneti időszak. A témakörön belül publikációi többsége egy adott régió (Északkelet-Magyarország), különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék gazdaság-, társadalom-, egyház-, valamint hadtörténete tárgykörében jelentek meg. A klasszikus hadtörténetírás mellett olyan témákat is érint, amelyek a hadművelleti területeken vagy a hátszágban történt katonai visszaéléseket vizsgálják.

Szakál Imre, PhD (Bene, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett történelem és földrajz szakos tanári oklevelet 2008-ban. 2009-től a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, értekezését 2015-ben védte meg. 2013-tól alma matere Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanársegéde, 2015-től docense. Kutatási érdeklődése Kárpátalja két világháború közötti történetére, a kisebbségtörténetre, Ukrajna történetére és az emlékeztörténetre terjed ki.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, PhD (Sárosoroszi, 1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1992-ben mint történész, történelemtanár. Egy évtizedig általános és középiskolai tanárként dolgozott, majd az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kelet-Európa XIX–XX. századi története oktatási programjának elvégzése után 2011-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kelet-európai történelem) szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe: a Szovjetunió társadalomtörténete 1945–1991 között (azon belül oktatáspolitikai és az iskolai történelemtanítás története), valamint a kérdés kárpátaljai vonatkozásai, az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, ezenkívül a szovjet egyházpolitika és a kárpátaljai reformátusok története a fent jelzett időszakban.

Szólósi Nóra, PhD (Macsola, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, valamint angol nyelv és irodalom szakán 2008-

ban szerzett BA-diplomát. Ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem angol szakán kapott magiszteri képesítést 2009-ben. Ugyanezen év őszén nyert felvételt az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori programjára, ahol 2012-ben abszolvált. 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Kutatási területe: a revízió és Kárpátalja 1938–1944 között, továbbá Kárpátalja társadalma és gazdasága 1939–1944-ben a visszacsatolt Felvidékkel való összehasonlításban.

Váradi Natália, PhD (Beregszász, 1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, angol nyelv, világirodalom szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Doktori (PhD) fokozatát a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerezte 2008-ban, 2012-ben a Nyíregyházi Főiskola közgazdász, gazdálkodási és menedzsment szakán szerzett BA-diplomát, majd 2013-ban történelemtudományokból kandidátusi fokozatot az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében. 2020-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzési szakon MA-diplomát szerzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, a II. RF KMF Felnőttképzési Központjának vezetője, az ECL Nyelvvizsgaközpont vezetője, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatója. Kutatási területe: Kárpátalja a Hruscsov-érában, kiemelten az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

К 22 **Історія Закарпаття. Спадщина та виклики.** Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II/ Редакційна колегія: Василь Брензович (голова редакційної колегії), Юрій Чотарі (головний редактор), Мелінда Орбан, Олександр Добош (відповідальні редактори), Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал та Ласло Браун (члени редакційної колегії). Автори: Адальберт Рац, Адам Шушлік, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Ільдико Орос, Імре Сакал, Іштван Часар, Кароліна Дорчі, Корнелія Гіреш-Ласлов, Ласло Браун, Наталія Вароді, Нора Севлеші, Олександр Добош, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 788 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8046-21-7

У виданні представлено історію сучасного Закарпаття від найдавніших часів до сьогодення. Колективна монографія має узагальнюючий характер, автори висвітлили теми, які вважали найважливішими. Рекомендуємо усім, хто хоче більше дізнатися про багатогранне минуле й сучасне краю.

УДК 94(477.87)(082)

Наукове видання

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ СПАДЩИНА ТА ВИКЛИКИ

Колективна монографія

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №9 від 30.09.2021)

Підготовлено кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Науково-дослідним центром
ім. Тіводора Легоцькі і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: *Василь Брензович, канд. іст. наук*

Головний редактор: *Юрій Чотарі, канд. іст. наук*

Відповідальні редактори: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Члени редакційної колегії: *Івоя Самборовські-Нодь, канд. іст. наук,*

Імре Сакал, докт. філософії у галузі іст. наук та Ласло Браун, докт. філософії у галузі іст. наук

Рецензенти:

Адам Новак, докт. філософії у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 3

Аттіла Шімон, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Яноша Шее, Комарно; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморін) – розділ 7

Вікторія Ференц, докт. філософії у галузі філол. наук (Науково-дослідний інститут національної політики, Будапешт) – розділ 16

Іван Мандрик, докт. іст. наук, проф. (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 5

Іштван Мароші (грек.-кат. священник, Греко-католицький центр ім. Елемира Ортутая, Берегове) – розділ 10-13

Іштван Цігань, канд. іст. наук (Інститут та Музей військової історії, Будапешт) – розділ 4

Йосип Молнар, канд. геогр. наук (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 1

Левенте Пюошкі, габ. докт. у галузі іст. наук, проф. (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 8-9

Марія Палашик, габ. докт. у галузі іст. наук (Історичний архів державної безпеки Угорщини, Будапешт) – розділ 11

Моніка Баер-Шіпош, докт. філософії у галузі політ. наук (Пейчський університет, Пейч) – розділ 15

Пйітер Пал Товт, докт. соц. наук (Науково-дослідний інститут демографії, Центральне статистичне управління Угорщини, Будапешт) – розділ 16

Пйітер Форішек, габ. докт. у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 2

Тібор Балла, габ. докт. у галузі військ. наук, проф. (Національний університет державної служби, Будапешт) – розділ 6

Тібор Валух, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Кароля Естергазі, Егер) – розділ 10, 12-13

Ференц Гідас, OFM (Ordo Fratrum Minorum) – розділ 10-13

Ференц Радванські, докт. філософії у галузі теол. наук (реформатський священник, Релігійна громада реформатської церкви с.Косонь) – розділ 10-13

Шандор Мілован (почесний голова Товариства угорської культури Закарпаття, Виноградів) – розділ 14

Технічне редагування та верстка: *Мелінда Орбан*

Коректура: *Едіна Шін, Марта Гнатик-Рішко*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опаці Черє Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори

Видання здійснене за підтримки Фонду національної співпраці, Офісу прем'єр-міністра Угорщини, ЗАТ «Благодійний фонд ім. Габора Бетлена» та за сприяння Спілки «За майбутнє реформатської громади Ніртетгі» і Благодійного фонду За Закарпатський угорський інститут

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 25.10.2021. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 64,0.

Формат 70x100/16. Замовл. №2772. Тираж 1400.